

Nyt fra Sprognævnet

UDGIVET AF DANSK SPROGNÆVN

NR. 16 . APRIL 1976

En usikker prognose

Lad os til en begyndelse tænke os følgende episode: En dag da kammermusikus Jacobsen kommer hjem fra byen, standser han op i entreen og lytter forbavset. Så åbner han døren til dagligstuen, hvor hans attenårige søn trakterer flyglet, og udbryder: »Henrik! du ved ikke hvor det glæder mig at høre dig spille klassisk igen.« – »Det er i orden,« svarer Henrik, »vi har faktisk lavet en klassisk musikklub på skolen. Peter er også med.« – Peter er fætter til Henrik, og Jacobsen griber telefonen, ringer nevøen op og udbryder: »Peter! du ved ikke hvor det glæder mig at høre at du spiller klassisk igen.«

At denne episode er opdigtet gør intet til sagen. Hvad det gælder om her, er en sproglig iagttagelse. Til sin søn sagde Jacobsen: »Det glæder mig *at høre dig spille* klassisk igen«, men til nevøen: »Det glæder mig *at høre at du spiller* klassisk igen«. Hvorfor denne forskel? Det er let at se at Jacobsen kunne have sagt nøjagtig det samme til sønnen som han sagde til nevøen; umiddelbart synes altså *at høre dig spille* og *at høre at du spiller* at have ganske samme betydning. Men prøver vi at vende sagen om, må vi konstatere at Jacobsen ikke kunne have sagt det samme til nevøen som han sagde til sønnen: »Det glæder mig *at høre dig spille* klassisk igen« – for nevøen sad jo ikke ved klaveret, han var ved telefonen, og onklen kunne ikke høre ham spille.

De to udtryksmåder har med andre ord kun delvis sammenfaldende betydning: *at høre dig spille* kan kun bruges om et aktuelt forløb, altså når lydindtrykket er nærværende for høresansen, hvorimod *at høre at du spiller* kan bruges også når dette ikke er tilfældet – dvs. som en blot og bar meddelelse om et faktum, og *høre* betyder da ikke 'opfatte umiddelbart gennem øret', men 'erfare ved hvad en anden fortæller': på onklens udbrud kunne nevøen have reageret med spørgsmålet »Hvem har fortalt dig det?« I udtryksmåden *at høre dig spille* ligger der yderligere at opmærksomheden er

rettet lige så meget mod »genstanden« (her altså personen *dig*) som mod den handling »genstanden« udfører (*spille*); i formuleringen *at høre at du spiller* er det handlingen (*spiller*) der er i brændpunktet. Af betydningsforskellen følger også at udtryksmåden med navneform (*spille*) kun kan bruges om noget samtidigt, hvad enten udsagnet gælder fortid, nutid eller fremtid: *jeg hørte/hører/vil høre dig spille*; derimod ikke om noget førtidigt eller eftertidigt: »*jeg hører/hørte dig have spillet*« eller »*jeg hører/hørte dig skulle spille*« er umulige ytringer på dansk, det må nødvendigvis hedde *jeg hører at du har spillet/skal spille* eller *jeg hørte at du havde spillet/skulle spille*.

Vender vi nu opmærksomheden fra betydningsforholdene til den grammatiske form, finder vi at de to udsagn kan analyseres på denne måde:

grundled	udsagnsled	genstandsled		
		bindeord	grundled	udsagnsled
(1) jeg	hører	at (el. ÷)	du	spiller
(2) jeg	hører	÷	dig	spille

I ytring (1) har genstandsleddet (objektet) form som en regelret bisætning med et grundled i nævnefald (subjekt i nominativ) og et udsagnsled i den sætningsdannende form nutid (verballd i den finitte form præsens). I ytring (2) er objektet (*dig spille*) derimod ikke nogen sætning i normal forstand, for udsagnsordet står i den ikke-sætningsdannende navneform (infinitiv). Alligevel er det tydeligt at forholdet mellem leddene *dig* og *spille* er helt parallelt med forholdet mellem *du* og *spiller* i den regelrette bisætning, og grammatikerne har derfor valgt at betragte en forbindelse af typen *dig spille* som en særegen slags bisætning, kendetegnet netop ved at dens grundled står i genstandsfald og dens udsagnsled i navneform uden foranstående *at*; i fagsproget kaldes konstruktionen for infinitivneksus eller akkusativ med infinitiv.

Som vi har set, er udtrykkene *Jeg hører (at) du spiller* og *Jeg hører dig spille* delvis synonyme, dvs. de kan have samme betydning. Inden for en vis ramme kan vi altså vælge frit mellem regelret bisætning og akkusativ med infinitiv. Men denne ramme viser sig at være ganske snæver. Allerede hvis vi skifter *hører* ud med *påhører*, finder vi at »*Jeg påhører dig spille*« er en om ikke umulig, så dog højst tvivlsom formulering, hvorimod *Jeg påhører at du spiller* er grammatisk rigtigt (om end i stilen noget stift).

Ved nøjere undersøgelse kan vi konstatere at *hører* i ytring (1) kan skiftes ud med et hvilket som helst udsagnsord der giver mening i sammenhængen – *påhører, opfatter, overværer, ser, synes, ved, byder, kræver, værdsetter* osv. Men det gælder ikke for ytring (2); af de nævnte ord vil kun *ser* og *byder* kunne indsættes i stedet for *hører* uden at støde an. Overhovedet vil den særegne bisætningsform akkusativ med infinitiv sædvanligvis kun forekomme i forbindelse med følgende verber: *bede, byde, lade, se, høre, føle, mærke*; fx:

Må jeg bede Dem tage plads imens?

A. opdager ham og byder ham blive (Fr. Nygaard 1923).

Lad nu børnene lege i fred!

Da solen steg op, lod Herren svovl og ild regne over Sodoma og Gomorra (1. Mosebog).

Fra klitten kan vi se solen gå ned i Vesterhavet.

B. ville have råbt meget højere end han hørte sig være i stand til (Anders Bodelsen 1974).

at hans Hjerte ikke følte Begejstringen for den ene totalt fordunkle den anden (Jacob Paludan 1932).

Han mærkede sulfølelsen langsomt forsvinde (Anders Bodelsen 1974).

Infinitivneksus eller akkusativ med infinitiv er ikke enestående for dansk; den bruges bl. a. ved de tilsvarende sanseverber i nutidens vesteuropæiske (germanske og romanske) sprog, og den var ligeledes normal på latin; fx:

norsk	Jeg så ham komme
svensk	Jag såg honom komma
engelsk	I saw him come
tysk	Ich sah ihn kommen
fransk	Je l'ai vu venir
latin	Vidi eum venire.

På svensk kan akkusativ med infinitiv også styres af verber der betyder 'mene' og lignende, fx: *Vissa scener trodde man vara en parodi; Detta anser man spela en viktig roll; Detta tyckte regeringen vara alldeles riktigt.*

Af de få verber der på dansk kan forbindes med infinitivneksus – dvs. akkusativ med infinitiv uden *at* – er det kun *lade* (i betydningen 'tillade, foranledige') der nødvendigvis må indgå denne forbindelse. Ved *bede* er det almindeligt at tilknytte infinitiven med forholdsordet *om* plus *at* – *Må jeg bede Dem om at tage plads imens?* – og ved *byde* bruges oftest infinitiv med foranstående *at*, fx *Min samvittighed byder mig at gøre indsigelse*; betydningen er den samme, men grammatisk er disse udtryk forskellige fra akkusativ med infinitiv. Endelig kan de fire resterende verber: *se, høre, føle* og *mærke*, der alle betegner en sansning, forbindes med en akkusativ med infinitiv, men kun hvis genstanden er nærværende for sanserne, ellers

må man bruge en regelret bisætning som objekt. Det er derfor bemærkelsesværdigt at denne lille gruppe af sanseverber i moderne dansk ser ud til at øve en stadig påvirkning på nærmere eller fjernere synonymmer der normalt ikke indgår forbindelse med infinitivneksus. Svarende til udtryksmåden ved *føle*, *mærke* kan vi således finde:

Den [dvs. flaskehalsen i H. C. Andersens eventyr] *fornemmer* menneskene gå og komme i historien (Niels Kofoed 1967).

Men fremfor alt er det *se* der påvirker sine synonymmer. I betydningsfeltet 'få øje på' kan vi møde fx:

han *skimtede* et Smil dirre i en hårfin Streg over hans stærkt røde Læber (Tom Kristensen 1921).

ingen *øjner* livets lue på min hvide pande brænde (Niels Møller 1897).

Pludselig *opdager* jeg en mand komme ud med en lille kuffert (Jens Kruuse i Jyllands-Posten 1974).

Et andet betydningsfelt er 'se på, være vidne til'; her forekommer fx:

Når hun i smug *betragtede* ham bladre gennem avisen (Christian Kampmann 1970).

Jeg har kunnet *iagttage* raske håndværkere begynde destruktionsen af »Store Auditorium« (Johs. Sløk i Aarhus Stiftstidende 1973).

som gammel »kronprins« [i Labourpartiet] havde Morrison *bevidnet* en prædentent skyde frem: Gaitskell (Bent Sally i Berlingske Tiden- de 1960).

den generation, der i disse år bekymret *overværer* »sine unge« gå egne veje (Information 1970).

vor slægt, der har *mødt* den skinbarlige ondskab folde sig ud (Kristeligt Dagblad 1964).

Herfra kan påvirkningen brede sig til hvad man ser i en bog eller et blad:

han skriver for folk der har *læst* de fire litterater beskyldte ham for at beskyldte dem for dette og hint (Ole Togeby i Mål & Mæle 1974),

eller endog til den følelse der knytter sig til hvad man ser:

Allerede med deres jargon demonstrerede de, hvem der var de unge her og *nød* os måbe, når de slog om sig med udtryk som »det er piffigt« [osv.] (Henderson i Information 1967).

Endelig er afsmitning på et verbum der er sammensat med *se* naturligvis nærliggende:

Moppens død kan opfattes som et forskud på den skæbne, Andersen *forudser* borgerskabet blive til del (Jørgen Holmgaard i Poetik 1974).

De hidtil citerede eksempler er for størstedelen enkeltstående og kan kun tilsammen tages som vidnesbyrd om den grammatiske påvirkning der udgår fra sanseverberne, specielt *se*. Men nogle få ord optræder væsentlig oftere forbundet med infinitivneksus. Det gælder for det første to udtryk for hvad man 'ser for sit indre øje, i fantasien':

man kunde ogsaa *tænke sig* ham drive en stor Gaard (Johs. V. Jensen 1911).

Kan du tænke dig ham holde Tale? (Paul Diderichsen 1946).

I fantasien *forestiller* jeg mig Karlsen bo i et hus som mit eget (Jyllands-Posten 1973, interview med Leif Panduro).

I Henrik Sandbergs tilfælde kan man i teorien forestille sig en film have premiere på alle seks biografer (Aarhus Stiftstidende 1974). han kunne kun forestille sig hende [dvs. en balletdanserinde] danse noget meget alvorligt (Anders Bodelsen 1974).

Dernæst har sanseverberne påvirket et ord der betegner en mere kompleks erfaring:

Kan De *opleve* en fattig fårehyrde på en stenet mark dele sit tørre brød med Dem (Berlingske Tidende 1962).

Man skal have oplevet Krüger valfarte til de sainte-beuveske helligdomme (Henning Fenger 1966).

Nu kan man altså opleve en elev på 10–11 år tale både engelsk og fransk (Fyns Tidende 1967).

Den, der var billigst, blev ansat. Derfor oplever man i dag unge jurister arbejde til en løn, der er mindre end en faglært arbejders (Aarhus Stiftstidende 1972).

Også i de små lande oplever vi såvel politikere som embedsmænd identificere sig med EF (Knud P. Pedersen 1972).

Han oplevede ligesom på lidt afstand sig selv gøre de ting han gik rundt og gjorde (Anders Bodelsen 1974).

Det kan virke umiddelbart bevægende at opleve den vesteuropæiske bevidsthed om frihedstraditionerne og om respekten for mennesket komme til udtryk i både ord og handling (Otto Fog-Petersen i Weekendavisen 1975).

Endelig går der en påvirkningslinje fra *se* til betydningen 'få til at fremtræde for synet':

det næste Øjeblik vilde *vis*e Guldtopperne og Seletøjet blinke paa de hvide Heste (M. Goldschmidt 1883).

et helsidesbillede, der viser klostrets stifter række en kirkemodel op mod Petrus (Tue Gad 1968).

dette billede viser unge demonstranter flygte for den bølgende tåregas (Jyllands-Posten 1972).

Billedet viser øverst til venstre A. I. blive ført til retssalen (Aarhus Stiftstidende 1972).

billeder, der viste T. stå og pege med sin lille Walther 7,65-pistol på O. i skudøjeblikket (Information 1973).

Plakaten [dvs. en karikatur] viser Frankrigs præsident Pompidou omfavne Syriens præsident Assad (Weekendavisen 1973).

Af disse iagttagelser vil det ikke være forsvarligt at drage nogen sikker konklusion. Så meget tør siges, at sprogbrugen opviser spredte ansatser til at den grammatiske konstruktion akkusativ med infinitiv vil udvide sit område fra sanseverberne til deres nærmere eller fjernere synonymymer; og navnlig kan det se ud som om *tænke sig*, *forestille sig*, *opleve* og *vis*e er på vej til at blive sat i bås med *se*, *høre*, *føle* og *mærke*. Men kun tiden vil vise om tendensen slår igennem og en sprogförändring fuldbyrdes.

Allan Karker.

Litteratur:

Kr. Mikkelsen: Dansk ordförjningslära (1911, optrykt 1975) § 39.

Paul Diderichsen: Elementær dansk Grammatik (1946, 3. udg. 1962) §§ 85–86.

Aage Hansen: Moderne dansk III (1967) s. 80–85.

Allan Karker: Infinitivneksus i »Sjælens Tröst« (Studier i dansk dialektologi og sproghistorie tilegnede Poul Andersen, 1971, s. 157–167).

Svarregister 1955–75

Sprognævnet har netop udsendt et ord- og emneregister til nævnets årsberetninger 1955–75 og til Nyt fra Sprognævnet, nr. 1–15.

Svarregister 1955–75 er i kommission hos Gyldendal og kan kun købes hos boghandlere. Registret er på 63 sider og koster 9,80 kr.

Oplysninger og råd fra Sprognævnet

Et udvalg af de ca. 3500 mundtlige og skriftlige forespørgsler som nævnet har besvaret i anden halvdel af 1975.

Spørgsmål: Skal man skrive *Aarhus* eller *Århus*, *Aalborg* eller *Ålborg*?

7601

Svar: Ifølge Retskrivningsordbogens retskrivningsvejledning § 2 bruges *Å, å* i nordiske stednavne. Stednavneudvalget anvender *Å, å* i de fortegnelser over stednavne der udsendes med ministeriel autorisation. I et cirkulære af 23.2.1956 har Statsministeriet anbefalet at bruge *Å, å* i statstjenesten. Adskillige kommuner i hvis navn *Å, å* forekommer, foretrækker dog *Aa (aa)* i kommunens eget navn. Det gælder fx Ålborg, mens de kommunale myndigheder i Århus bruger skrivemåden *Århus*. De ministerielle bekendtgørelser og cirkulærer om retskrivningen skal følges i statstjenesten og i skolen. Men de er ikke bindende for kommunale myndigheder eller andre institutioner uden for statstjenesten, for erhvervsvirksomheder, for organisationer eller for private.

Spørgsmål: Skal *anlægget* skrives med ét eller to *g*'er? Selvlyden *æ* er jo her ikke kort som fx i *at lægge*.

7602

Svar: Der er gammel hævde i dansk retskrivning for at skrive bøjningsformer som *lægget, væggen* med dobbelt *g* selv om *æ*'erne ikke er korte. For ordet *anlægs* vedkommende har fordoblingen af *g* i bøjningsformerne *anlægget* og *anlæggene* været udtrykkeligt foreskrevet siden en retskrivningsordbog der udkom i 1909.

Ifølge retskrivningsvejledningens § 25 (Retskrivningsordbogen, 1955, s. XXII) fordobles en medlyd foran bøjningsendelser som *-et* og *-ene* ikke blot efter kort, trykstærk selvlyd (som i *fabrikken*), men i enkelte tilfælde også efter en lang selvlyd. De vigtigste eksempler er ord som *læg, skæg, væg, æg*, og fordoblingen skal vise at udtalen her har lukket (hårdt) *g* som fx i *begge*, og ikke åbent (blødt) som fx i *læggen, vægen*.

Man ser dog tit bøjningsformer som *anlægget* skrevet med ét *g*, måske især af jyder, da de er tilbøjelige til at udtale *anlæg(get), væg(gen), æg(gene)* osv. med åbent *g*.

Svar: Det er det normale i dansk at man foran en bøjningsendelse fordobler et konsonantbogstav efter kort, trykstærk vokal (Retskrivningsordbogen, 1955, side XXII, § 25), fx *takken*, *fabrikken*, *institutter*. Ordbogen angiver kun stavemåden *kloakker*. Det vil sige at den udtale der er lagt til grund for stavemåden, har kort *a*, så at ordet rimer på *kosak*. De officielle retskrivningsordbøger fra 1904 til 1946 havde på tilsvarende måde kun formen *Kloakker*. Derimod var der valgfrihed mellem stavemåderne *Kloakker* og *Kloaker* i udgaverne fra 1891 til 1896, og det oplyses dér at stavemåden med to *k*'er afspejler en udtale med kort *a*, så ordet altså rimer på *kosak*, mens stavemåden med ét *k* har en udtale med langt *a* som baggrund; *-ak-* i *kloaker* udtales da som *-ak-* i (*mester*) *Jakel*. I udgaven fra 1882 er kun stavemåden *Kloaker* nævnt.

Denne sidste udtale med langt *a* er nu stærkt på retur, jf. fx at Ordbog over det danske Sprog allerede i 1928 kalder denne udtale »lidet brugt«.

Når man i dag ser ordet stavet med ét *k* (*kloaker*), skyldes det nok at udtalen inden for de sidste årtier igen har ændret sig; hos mange yngre sprogbrugere rimer *kloak* på *monark*, og en sådan udtale kan fremkalde en stavemåde med ét *k* (og måske endda med *r*: »kloarker«).

Vi må stadig tilråde stavemåden med to *k*'er som i Retskrivningsordbogen.

Spørgsmål: Jeg har altid udtalt *-dd-* i *rydde* på samme måde som i *hedde*, *lodde*, *padde*, *spidde*, men nu hvor jeg er flyttet til København, hører jeg flere udtale ordet sådan at det rimer på *bytte*, *hytte*, *lytte*. Kan den udtale virkelig regnes for rigsdansk?

Svar: Som hovedudtale har Ordbog over det danske Sprog (bind 18, 1939) den som De er vokset op med. Men ved siden af den nævner ordbogen som en »dagligdags (især gammeldags eller provinsiel)« udtale den som De har mødt i København. Valdemar Rørdam (1872–1946) har endda skrevet ordet med *-tt-* og ladet *ryttet* rime på *Byttet*.

Der er ikke tvivl om at udtalen med blødt eller åbent *d* (som i *hedde*, *lodde* osv.) nu er den almindelige og derfor den man vil lære udlændinge. Men ordet kan stadig høres med hårdt eller lukket *d* (sådan som *-tt-* lyder i *bytte*, *hytte* osv.) i store dele af landet, men især (og måske kun) i udtrykket *rydde op*. I denne ordforbindelse kan udtalen med lukket *d* ikke siges at ligge uden for rigssprogsnormen.

Spørgsmål: Udtales *hangar* med hovedtrykket på første eller anden stavelse?

7605

Svar: Ordet er for knap hundrede år siden lånt fra fransk, og oprindeligt udtalte man det næsten som på dette sprog, altså uden *h*, med hovedtryk på 2. stavelse og uden stød i denne. Senere blev udtalen fordansket sådan at *h* blev udtalt og det andet *a* fik stød, så ordet kom til at rime på *cigar*, *basar*, *hektar*, *husar* osv. Denne udtale kan nu regnes for den traditionelle. Men ved siden af den må en udtale med hovedtrykket på 1. stavelse (men stadig med stød på det andet *a*) ret tidligt være trængt frem. Den er anført som den eneste udtale af ordet i en lille fremmedordbog fra 1924, og er nævnt jævnsides med den traditionelle udtale i Ulla Albeck: *Farlige Ord*, 1942 og 1948. Også nyere ordbøger og udtalevejledninger giver nu begge udtaler af *hangar*. Enkelte af dem oplyser dog at det sammensatte ord *hangarskib* kun kan have hovedtrykket på stavelsen *-gar-*. Men bortset fra denne sammensætning kan udtalen med hovedtryk på 1. stavelse nu regnes for helt ligestillet med den traditionelle.

I øvrigt er *hangar* ikke det eneste oprindeligt franske ord som har fået (germansk) hovedtryk på 1. stavelse. Andre eksempler er således *champignon*, *nougat* og *charlatan*. – Om trykforhold i et andet ord på *-ar*, nemlig *kaviar*, kan vi henvise til Sprognævnets årsberetning 1973/74, s. 16–17.

Spørgsmål: Udtales *suggestion* (som fx i *massesuggestion*) med eller uden *-t-*?

7606

Svar: Vistnok alle ordbøger giver kun udtalen med *-t-* (eller *-d-*), men man kender ved siden af denne udtale også en mere folkelig: med *-stion* udtalt som *-sjon*. Den ligger uden for den traditionelle rigssprogsnorm, men i øvrigt er der næppe ret mange som hæfter sig ved denne udtalenuance.

Udtalen af *t'et* i *suggestion* hænger sammen med at *-sti-* udtales bogstavret (og ikke som *-sj-*) i andre ord, således *bastion* og *Kristiansen/Christiansen*, samt – med tryk på stavelsen før – i *Bastian*, *Sebastian* og *Kristian/Christian*. I det sidste tilfælde findes der dog også en gammel folkelig udtale med *-sj-*; den er fx afspejlet i bogtitlen *Kresjan Vesterbro* (roman fra 1897 af Karl Larsen).

Spørgsmål: Hedder det *en* eller *et cirkus*?

7607

Svar: Retskrivningsordbogen (1955) har: *-en* el. *-et*. Der er altså valgfrihed mellem de to grammatiske køn. Denne valgfrihed har man haft siden 1.

udgave af Dansk Retskrivningsordbog (1923). I den officielle retskrivningsordbog fra 1919 står ordet derimod kun opført som fælleskønsord.

Ordbog over det danske Sprog, bind 3 (1921), oplyser at ordet enten kan være fælleskøn eller intetkøn, men at intetkøn er lidet brugt. Nu, over 50 år senere, må man konstatere at det snarere er omvendt: fælleskøn er i dag sjældnere end intetkøn. Måske er det derfor Nudansk Ordbog (1. udgave (1953), ligesom 8. udgave (1974)) ved *cirkus* nævner intetkøn før fælleskøn. Jørgen Bang: *De svære ord* (1965), s. 57, hævder da også at de fleste nok siger *et cirkus*, men han føjer den vigtige oplysning til at i cirkuskredse er fælleskøn i reglen holdt i hævd.

Vi kan konkludere at både *en cirkus* og *et cirkus* er korrekte, men må samtidig nævne at det utvivlsomt vil virke påfaldende på ikke-cirkusfolk hvis man bruger fælleskønsformen. I betydningen 'ballade', 'roderi' e.l. bruger dog alle *et cirkus*, især: *et værre cirkus*.

7608

Spørgsmål: Jeg skal holde en tale i morgen; kan jeg i den sige: »Jeg tror at vi som gruppe lykkedes med at bære denne belastning«?

Svar: Ifølge Ordbog over det danske Sprog (bind 13, 1932) er *lykkes* med en person som grundled nu sjældent. Ordbogen anfører flere citater, fra bl. a. Holberg og Herman Bang; det yngste er fra et historisk værk som udkom i 1928: »en »skandale«, som han kun med møje lykkedes at afværge«.

I Vort vanskelige sprog af Aage Hansen (2. udg., 1965, s. 146) står der at formuleringen med *det* som grundled og en personbetegnelse som hensynsled (indirekte genstandsled), *det lykkes ham*, er den oprindelige. Denne konstruktion med passivformet udsagnsled og personbetegnende hensynsled har flere paralleller, fx *det synes mig* og *ham fattes penge*. En del af disse har nu fået konstruktionen ændret, så det oprindelige hensynsled (genstandsled) er blevet grundled: *jeg synes . . . og han fattes penge*. Aage Hansen skriver at den ny udtryksmåde i disse to tilfælde er blevet den gængse, mens den oprindelige konstruktion med *det* som grundled stadig er den mest almindelige når udsagnsordet er *lykkes*. Vi har dog nogle citater fra de senere år med den ny formulering, der i øvrigt nu er enerådende i svensk. Mens det i ældre svensk hed *mig lyckades*, hedder det nu *jag lyckades*, fx *jag lyckades med talet*.

Den ny udtryksmåde optræder oftere i norsk end i dansk; Norsk Riksmålsordbok oplyser at bl. a. Knut Hamsun har brugt *lykkes* på denne måde; og problemet er udførligt behandlet i Finn-Erik Vinje: *Godt ord igjen*, 1972, s. 197-98.

Konstruktionen kan altså være dannet i analogi med formuleringen *jeg*

synes og/eller efter påvirkning fra norsk og, især vel, svensk (jf. også engelsk *I succeeded in .., I managed to ..*).

I et læserbrev i Politiken 23.6.1962 skriver formanden for Dansk Forening til Nordisk Sprogrøgt, lektor Mogens Nissen, bl. a.: »Hvorfor dog anholde denne nydannelse? .. Trænger formerne: »jeg lykkes –, jeg lykkedes –, jeg har lykkedes at gøre det« igennem i dansk, kan vi .. fryde os over endnu en nordisk tilnærmelse«.

Sprognævnet tør dog endnu ikke sige god for udtryksmåden, selv om nogle nok kan føle et vist behov for den.

Spørgsmål: Jeg læser gang på gang om at en ejendom, en lejlighed eller en bil er *misligholdt*. Meningen er 'vanrøgtet', 'forsømt'. Er det ikke helt galt at bruge *misligholde* i sådanne tilfælde?

7609

Svar: Traditionelt bruges ordet *misligholde* om kontrakter, forpligtelser og lign. og betyder 'ikke opfylde', 'ikke overholde', 'bryde' eller 'krænke'. Martin Andersen Nexø har dog i Pelle Erobreren også brugt ordet i forbindelse med en person, i betydningen 'forurette', 'behandle dårligt': »jeg er ikke blevet misligholdt paa noget Omraade«.

Også vi har set *misligholde* brugt om huse, og meget tyder på at denne ny anvendelse er i fremtrængen; men den støder nok stadig mange (især jurister). Om en ejendom, en lejlighed eller en bil kan man i stedet for *misligholde* bruge *forsømme*, *misrøgte*, *vanrøgte*, *vanskøtte*, *ikke holde ordentligt ved lige*, *holde dårligt ved lige* osv.

Spørgsmål: Man støder i disse år ofte på ordene *velformuleret* og *velartikuleret* brugt på en ny måde, nemlig om personer, fx *en velformuleret elev*; *en velartikuleret rødstrømpe*. Hvilken betydning har ordene i denne sammenhæng, hvorfra stammer denne brug, og kan man virkelig anvende ordene på denne måde?

7610

Svar: Vi har adskillige gange i de senere år bemærket denne brug af *velformuleret* og *velartikuleret*, men den er tilsyneladende endnu ikke omtalt i ordbøger. *Velformuleret* brugt på denne måde kender vi eksempler på siden 1969, og *velartikuleret* siden 1965. Den ny brug af *velartikuleret* (om andet end fonetiske forhold) er medtaget i bogen *Ny ord i dansk 1968–69*, s. 75.

I forbindelse med personer bruges de to ord tilsyneladende med samme betydning. De kan dels betyde 'som har ordet i sin magt', dels bruges i

sammenhænge hvor vægten mere ligger på at den pågældende har orden og klarhed i sine tanker og meninger, har dannet sig en gennemtænkt opfattelse og samtidig er i stand til at udtrykke den. Vi kender også eksempler på *velartikuleret* brugt ikke direkte om personer, fx *et velartikuleret ungdomsoprør*. Her rummer ordet en betoning af noget konstruktivt, af at noget er ledet ind i faste baner.

Fra de senere år kender vi også en tilsvarende brug af *formuleret* og *artikuleret*, mest om personer, fx *gymnasieskolens unge er bedre formulerede end højskolens unge; de mere artikulerede studenteraktivister; NN hører til de meget artikulerede og bevidste forfattere; den mere artikulerede del af studenteroprøret*. – På samme måde bruges *uformuleret* og (især) *uartikuleret* (mest om andet end personer) om noget der ikke er bevidst, gennemtænkt eller konstruktivt, fx *et uformuleret oprør mod masseproduktionens sterile ensretning; nogle uartikulerede stemninger i befolkningen; partiets succes er udtryk for en hidtil uartikuleret protest; det vilde, uartikulerede angreb på alt og alle*.

I alle de omtalte tilfælde er der tale om en videre, billedlig brug af de pågældende ord, hvad enten det drejer sig om personer eller andet. Sandsynligvis ligger det engelske tillægsord *articulate*, der bl. a. har betydningerne 'i stand til at udtrykke sig', 'veltalende', til grund for den ny, billedlige brug af *artikuleret* (og derefter af *velartikuleret* og *uartikuleret*). Og på grund af betydningssammenfaldet kan denne anvendelse være årsag til den tilsvarende brug af *formuleret*, *uformuleret* og *velformuleret*.

Hvis alle disse ord kun blev brugt om personer og kun om det »ydre«, evnen til at udtrykke sig, ville den ny brug være mindre velmotiveret; man kunne da lige så godt bruge en anden udtryksmåde, fx *han har let ved at udtrykke sig*. Men da de i forbindelse med personer ofte også får en videre betydning, imødekommer de et behov, og i forbindelse med andet end personer udfylder ordene utvivlsomt et hul i sproget.

Der kan ikke indvendes noget principielt mod den ny brug af alle de pågældende ord.

Det er ganske vist sjældent men dog ikke enestående eller nyt at datids tillægsform bruges med aktiv betydning. I Kr. Mikkelsen: *Dansk Sproglære* (1894), s. 369, nævnes eksempler som *en berejst mand, fortjente mænd, en svoren fjende, en brandlidt familie* (jf. *den skadelidte* 'den som har lidt en skade (eller: skaden)').

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn og udsendes to gange om året. Man kan tegne abonnement ved at indbetale 10 kr. én gang for alle til nævnet (postkonto 6 10 17 20).

Dansk Sprognævn, Vester Voldgade 115³, 1552 København V. Postkonto 6 10 17 20. Telefon (01) 11 37 05 (oplysning 10-16).